

-teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 4 maart 2024.

matthias de koning
wisława szymborska
uit: 'dubbele punt' 2006
vertaling: karol lesman

labyrint

en nu een paar stappen
van wand tot wand,
met dit trapje omhoog,
of met dat omlaag,
en dan iets naar links,
of anders naar rechts,
van de muur voorbij de muur
naar de zevende drempel,

van waar ook, waarheen ook maar
tot aan de kruising,
waar samenkomen,
om weer uiteen te gaan
jouw hoop, vergissingen, nederlagen,
pogingen, plannen en nieuwe hoop.

de ene weg na de andere,
maar zonder weg terug.
toegankelijk alleen dat,
wat voor je ligt,
en daar, bij wijze van troost,
bocht na bocht,
verbazing na verbazing,
na uitzicht een uitzicht.
je kunt kiezen
waar zijn of niet zijn,
overslaan, afslaan
maar er niet aan voorbijgaan.

dus hierlangs of hierlangs,
tenzij daarlangs,
op gevoel, voorgevoel,
doordacht, binnendoor,
op goed geluk,
over verknoopte binnenwegen.
door zo vele zoveelste rijen
gangen, poorten,
snel, want in tijd
heb je weinig tijd,
van plek naar plek

naar vele nog open,
waar duisternis en tweestrijd
maar ruimte, verrukking,
waar behagen, zij het met onbehagen
bijna nabij,
en elders, ergens,
ginds en waar ook
geluk bij een ongeluk
als haakjes tussen haakjes,
en met alles rond
en abrupt de afgrond,
een afgrond,
maar een bruggetje,
een bruggetje, maar wankel,
wankel, maar het enige,
want een ander is er niet.

ergens moet een uitweg zijn,
dat is meer dan zeker.
maar niet jij zoekt hem,
hij zoekt jou,
hij is van begin af aan
naar jou op zoek,

en dit labirint
is niets anders dan alleen,
dan alleen, zolang het duurt,
zolang van jou, jouw
ontsnapping, ontsnapping -

nawoja & wislawa szymborska

annette kouwenhoven

iwan toergenjev

uit: 'notities van een jager' 1852

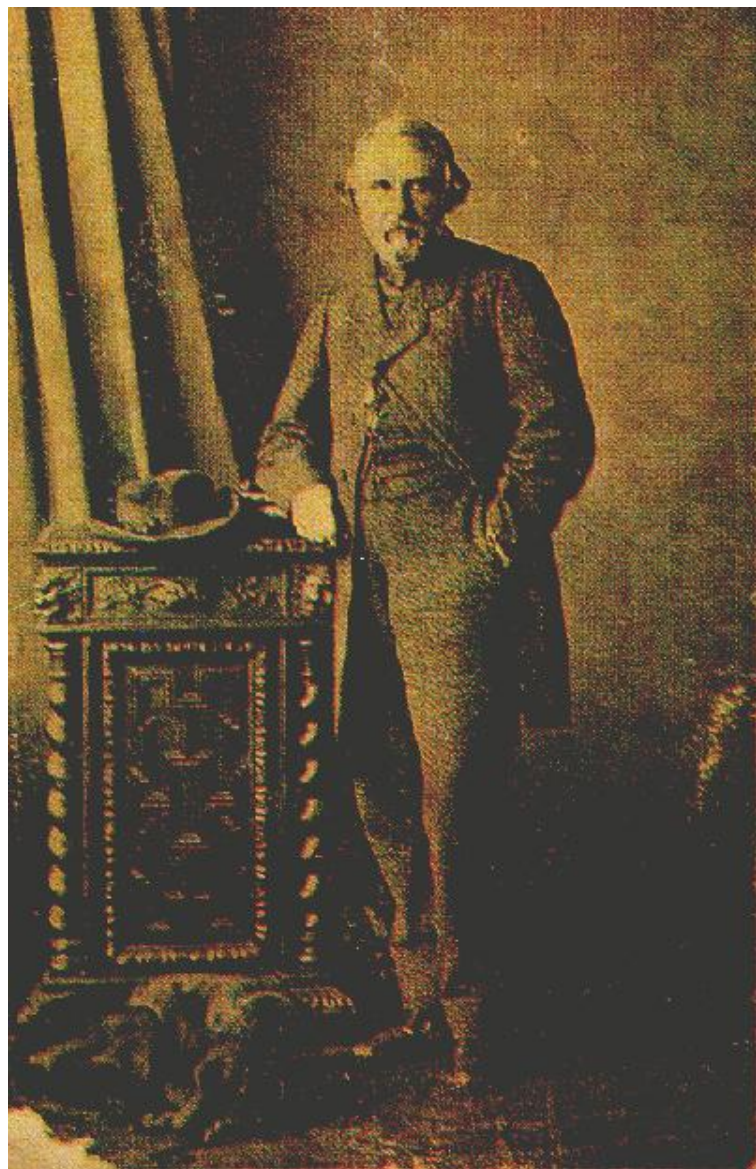
vertaling: froukje slofstra

het afspraakje

op een herfstdag, rond half september, zat ik eens in een berkenbosje uit te rusten. het was wisselvallig weer: vanaf de vroege ochtend viel er een fijne motregen, afgewisseld met periodes van warme zonneschijn. de lucht was overtrokken met tule, witte wolken en klaarde bij momenten opeens plaatselijk op, waarbij van achter de uiteenwijkende wolken een helder en vriendelijk azuurblauw opdook, alsof er een prachtig oog opening. ik zat om me heen te kijken en luisterde

scherp. de bladeren misten zachtjes boven mijn hoofd; aan het gemis alleen al kon je horen welke tijd van het jaar het was. het was niet het uitgelaten, schaterende vibrato van de lente, niet het zacht murmelende, lome gefluister van de zomer, niet het schuchtere, koele lispelen van de late herfst, maar een nauwelijks hoorbaar, dromerig gebabbel. een lichte bries beroerde de boomtoppen. het binnenste van het bos, vochtig van de regen, veranderde voortdurend al naargelang de zon scheen of bedekt werd door een wolk. nu eens lichtte alles op als door een vluchtige glimlach: de smalle stammen van de niet al te dicht opeenstaande berken kregen opeens de tere weerschijn van witte zijde, de fijne, gevallen blaadjes glansden veelkleurig, gloeiden roodgoud op, en de sierlijke stengels van de hoge, krullige varens, al in hun fraaie herfsttooi met de kleur van overrijpe druiven, verrezen licht doorschenen en eindeloos, kriskras verstrengeld voor je ogen. en dan daalde er plotseling weer een blauwige schemering over alles neer: de heldere kleuren vervaagden op slag en de berken stonden er allemaal wit en glansloos bij, wit als pasgevalen sneeuw, nog onberoerd door de koele, speelse stralen van de winterzon, en heimelijk, steels begon er een ragfijne, fluisterstille motregen door het bos te sijpelen. het loof aan de berken was nog bijna helemaal groen, hoewel het merkbaar bleker werd; slechts hier en daar stond een jong boompje in volledig rood of gouden

blad, en je moest eens zien hoe helder het opvlamde wanneer de iriserende zonnestrallen eroverheen streken en onverhoeds door het fijne netwerk braken van de net door de glitterende regendruppels gewassen dunne takken. er was niet één vogel te horen: ze zaten allemaal verscholen en hielden zich stil. alleen de spottende roep van de mees schelde van tijd tot tijd als een metalen belletje door het bos.

toergenjew

wim van der grijn

remco campert

uit: 'zonder roken bij mij geen poëzie' 2016

taartjes

vlekken van zonlicht op het behang. een uit mijn jeugd stammend gevoel van veiligheid komt over me. er zijn ouders in de buurt en speelgoedbeesten. die zon komt terug in een van de laatste gedichten uit de 'verzamelde gedichten van hans faverij (1993):

windstilte,

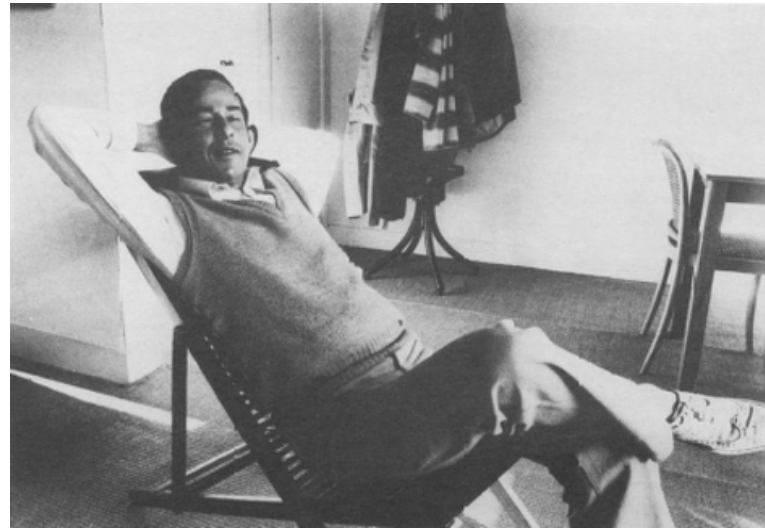
gedempte branden, versplinterende koortsen, verregende signalen, schilferende distels, sterren die verstuiven, steigerende sterren, flarden van vogels, resten van sfinxen, ruimte, schuim-

niets blijft heelhuids,
niets wordt gespaard, maar
niets gaat verloren
en zie: de zon
blijft, de zon

blijft

waar hij verbrandt.

hans schreef dit kort voor zijn dood. ik bezocht hem toen. hij zat onder de morfine rechtop in zijn stoel, koning uit de west. zijn laatste gedichten lagen voor hem. heelhuids.

faverij

het gemummel van halfbeluisterde gesprekken kan ook een gevoel van veiligheid geven. in 'worp en wederworp' (huis clos, 2015) is een gesprek opgenomen dat willem breuker in 1976 voerde met misha en amy mengelberg.

amy: 'mag iknog een taartje?'

misha: 'ja, hoor, ga je gang.'

amy: 'jullie hebben er al twee opgegeten.'

misha: 'nee, helemaal niet. amy en ik hebben er een gehad. en jij ook. dus neem er nog maar een.'

(...)

willem: 'en voor de rest wat aanspelen met het duo?'

misha: 'ja, natuurlijk jongen, dat duo loopt als een trein. van alkmaar tot schiedbroek. het klinkt altijd aardig. we hebben net een cassette met tweeënhalve uur van dat kabaal uitgebracht. prachtige muziek en zelf opgenomen.

(...)

misha: 'maar goed, ik heb het idee dat we het volk wel weer genoeg hebben geplaagd. met deze meningen, speculaties, geklets, gezeik, leugens, belangrijk doen, dus stoppen maar.'

goddelijke adem

gisteren was ik vroeg op, voor mijn doen althans. het overkwam me. er was geen reden voor. een mens moet natuurlijk een keer opstaan, hoewel, van wie of wat? nog in de mist van de slaap beweeg ik me door de kamer. ik kon terugkruipen in bed, maar dat was, zoals dat heet, geen optie. er moest toch een reden zijn. over een dag of wat zou ik naar parijs gaan. ik had, behalve met de tram, al een tijd niet gereisd. misschien was ik me aan

het oefenen in het tijdig opstaan.

langzaam drong de reden van mijn opstaan tot me door. ik voelde het aan mijn lichaam dat bij

die constatering klaarwakker werd. er zat een gedicht in me en het wilde dat ik er geboorte aan gaf.

in 'de schrijver als hoofdpersoon' (de bezige bij, 2015) schrijft cees nooteboom: 'poëzie is overal, en in alles, maar zij laat zich niet dwingen. een gedicht schrijven is pas werk nadat het gedicht zich, op welke manier dan ook, heeft aangediend. eliot heeft gezegd dat er een leef-tijd is waarop poëzie je niet langer 'overkomt', maar welke leef-tijd dat zou moeten zijn weet ik niet. het begin, die ene regel, die paar woorden, dat fragment waar je aan blijft haken, dat beeld - het blijft altijd een mysterie. elke dichter kent het, denk ik, de plotselinge, onverwachte overvloed, de stroom, zoals bij pessoa toen zijn heteroniemen hem overvielen. misschien omdat het voor jezelf ook raadselachtig blijft, weten gedichten het best, hoe je dat uitlegt.'

dat nooteboom zich een vraag stelt bij eliots constatering kan ik heel goed volgen. inderdaad: welke leeftijd? ik ben nu 85 en het blijft me 'overkomen'. waarom overkomt het de een wel en de ander niet? misschien uit het zich bij de ander anders; in het bouwen van bruggen door landschappen wandelen of een gezin vormen.

'voor wat ik nu zit te doen/ weet ik geen verklaring', schreef ik eens. in een aantal gedichten zocht ik die verklaring en vond haar niet. poëzie

houdt zich schuil. op die schuilplaats moet ik haar met rust laten. op een door haar gekozen moment treedt ze naar voren. poëzie treedt bij mij naar voren als een lichamelijke ervaring. mijn hersenen kiezen ervoor dat ik dit aan den lijve ondervind. in een gedicht dat antwoord tracht te geven aan het raadsel van de poëzie schrijft nooteboom: 'het heimwee naar vorm.'

heimwee naar vorm boort diepere, bijna goddelijke lagen aan. 'in den beginne was het woord.' ik had het over de geboorte van een gedicht en wil volstaan met het rtl boulevard-achtige: 'poëzie is een liefdesbaby .

een nieuwe lente en een nieuw geluid: ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit, dat ik vaak hoorde voor een zomernacht in een oud stadje, langs de watergracht- in huis was 't donker, maar de stille straat vergaarde schemer, aan de lucht blonk laat nog licht, er viel een gouden blanke schijn over de gevels in mijn raamkozijn.

dan blies een jongen als een orgelpijp, de klanken schudden in de lucht zo rijp als jonge kersen, wen een lentewind in 't bosje opgaat en zijn reis begint.

de reis van de poëzie.

campert

goed, en dan nu de goddelijke adem van herman gorter:

herman gorter. therese schwartze

zephyr brüggen

john berger 1971

vertaling: peter bergsma

veld

'het leven is geen wandeling door een open veld' (russisch spreekwoord)

plank van een veld, groen, binnen handbereik, het gras nog niet hoog, met blauwe hemel bekleed waardoor geel is gegroeid om puur groen te maken, de oppervlaktekleur van wat het bekken van de wereld bevat, dienstig veld, plank tussen hemel en zee, met vooraan een gordijn van gedrukte bomen, brokkelig aan zijn randen, zijn hoeken afgerond, de zon beantwoordend met hitte, plank aan een muur waardoor van tijd tot tijd een koekoek hoorbaar is, plank waarop ze de onzichtbare en on tastbare potten van haar plezier bewaard, veld dat ik altijd heb gekend, ik lig op een elleboog geleund en vraag me af of ik in enige richting kan kijken tot voorbij waar je stopt. het draad om je heen is de horizon.

denk aan hoe het was om in slaap te worden gezongen. als je geluk hebt, is de herinnering recenter dan de kindertijd. de herhaalde lijnen van woorden en muziek zijn als paden. deze paden zijn rond en de ringen die ze vormen zijn verbonden als die van een ketting. je loopt over deze paden en wordt erdoor in cirkels geleid die van de een naar de ander leiden, steeds verder weg. het veld waarover je loopt en waarop de ketting is gelegd, is het lied.

in de stilte, die soms ook een brul was, van mijn gedachten en vragen die eeuwig terugkeerden naar mezelf om daar naar een verklaring voor mijn leven en het doel ervan te zoeken, in dit geconcentreerde nietige middelpunt van dicht stil lawaai klonk het gekakel van een kip uit een nabije achtertuin, en op dat moment bracht dat gekakel, het duidelijke scherpgerande bestaan ervan onder een blauwe hemel met witte wolken, een intens besef van vrijheid bij me teweeg. het lawaai van de kip, die ik niet eens kon zien, was een gebeurtenis (als een rennende hond of een bloeiende artisjok) in een veld dat tot dan toe op een eerste gebeurtenis had gewacht om zelf realiseerbaar te worden. ik wist dat ik in dat veld naar alle geluiden, alle muziek kon luisteren.

vanuit het stadscentrum zijn er twee terugwegen naar de satellietstad waar ik woon; de hoofdweg met een hoop verkeer, en een zijweg die een spoorweg kruist. de tweede is sneller tenzij je bij de kruising op een trein moet wachten. in de lente en het begin van de zomer neem ik steevast de zijweg, en dan hoop ik altijd dat ik moet wachten bij de overweg. in de hoek tussen de spoorlijn en de weg is een veld, aan zijn andere twee kanten omringd door bomen. het gras in het veld is hoof en 's avonds als de zon laag staat, deelt het groen van het gras zich in lichte en donkere kleurkorrels, zoals kan gebeuren bij een bosje peterselie als het 's nachts door de straal van een krachtige lamp wordt

verlicht. merels verstoppen zich in het gras en stijgen eruit op. hun komen en gaan trekt zich niets aan van de treinen.

dit veld verschaft me heel wat plezier. waarom loop ik er dan niet af en toe in – het is heel dichtbij mijn flat – in plaats van erop te vertrouwen dat ik daar word tegengehouden door de gesloten spoorbomen? het is een kwestie van overlappende eventualiteiten. de gebeurtenissen die plaatsvinden in een veld – twee vogels die achter elkaar aan zitten, een wolk die de zon kruist en de kleur van het groen verandert – krijgen een speciale betekenis omdat ze zich voltrekken in de minuut of twee dat ik gedwongen ben te wachten. het is alsof deze minuten een bepaald tijdsgebied vullen dat precies in het ruimtelijke gebied van het veld past. tijd en ruimte komen samen.

[...]

laat ik nu proberen deze ervaring schematisch te beschrijven in haar ideale vorm. wat zijn de eenvoudigste dingen die erover kunnen worden gezegd? de ervaring betreft een veld. niet noodzakelijk hetzelfde. elk veld, indien op een bepaalde manier waargenomen, kan haar opleveren. maar het ideale veld, het veld dat de ervaring het meest waarschijnlijk zal opwekken, is:

1. een grasveld. waarom? het moet een terrein zijn met grenzen die zichtbaar zijn, hoewel niet noodzakelijk regelmatig; het kan geen onbegrensd natuursegment zijn waarvan de limieten alleen worden bepaald door de natuurlijke scherpte van je ogen. toch moet binnen het gebied een minimale orde bestaan, een minimum aan geprogrammeerde gebeurtenissen. gewassen of regelmatig geplante rijen fruitbomen zijn niet ideaal.
2. een veld op een heuvelflank, ofwel van bovenaf gezien als een tafelblad, ofwel van onderaf wanneer de helling van de heuvel het veld in jouw richting lijkt te kantelen, zoals de muziek op een muziekstandaard. opnieuw, waarom? omdat dan de effecten van het perspectief tot een minimum worden beperkt en de relatie tussen wat veraf en dichtbij gelijkwaardiger is.
3. geen veld in de winter. winter is een jaargetijde van inactiviteit waarin het scala van wat vermoedelijk zal gebeuren beperkt is.
4. een veld dat niet aan alle kanten door heggen wordt omringd; idealiter, daarom, eerder een continentaal veld dan een engels veld. een volledig omhaagd veld met alleen een paar hekken die er toegang toe geven beperkt het aantal mogelijke in- of uitgangen (behalve voor vogels).

de voorschriften hierboven kunnen twee dingen suggereren. het ideale veld zou kennelijk enkele

eigenschappen gemeen hebben met a) een schilderij – gedefinieerde randen, een toegankelijke afstand enzovoort; en b) een arena-toneel – een handige openheid voor gebeurtenissen, met een maximale mogelijkheid om naar binnen en naar buiten te gaan.

ik geloof eigenlijk dat dit soort suggesties misleidend zijn, omdat ze een culturele context oproepen die, als hij ook maar iets te maken heeft met de ervaring in kwestie, er alleen maar naar terug kan verwijzen in plaats van eraan vooraf te gaan.

als we uitgaan van het ideale veld dat nu is gesuggereerd, wat zijn dan de verdere bepalende elementen van de ervaring? hier beginnen de moeilijkheden. je bevindt je voor een veld, al gebeurt het zelden dat je aandacht door het veld getrokken wordt voordat je een gebeurtenis hebt opgemerkt die zich daar voltrekt. gewoonlijk komt het door de gebeurtenis dat het veld je aandacht trekt en verleent vervolgens je eigen bewustzijn van het veld die gebeurtenis bijna ogenblikkelijk een speciale betekenis.

de eerste gebeurtenis – want elke gebeurtenis is deel van een proces – leidt onveranderlijk tot andere, of preciezer gezegd, leidt er onveranderlijk toe dat je andere in het veld opmerkt. die eerste gebeurtenis kan bijna alles zijn, mits ze op zichzelf niet al te dramatisch is.

als je een man zou zien huilen en neervallen, zouden de implicaties van de gebeurtenis het veld onmiddellijk zijn zelfstandigheid ontnemen. je zou er van buitenaf in rennen. je zou hem eruit proberen te halen. zelfs als er geen lichamelijke actie vereist is, zal elke al te dramatische gebeurtenis hetzelfde nadeel hebben. als je een boom getroffen zou zien worden door de bliksem, zou de dramatische kracht van die gebeurtenis er onvermijdelijk toe leiden dat je haar in termen zou interpreteren die op dat moment groter zouden lijken dan het veld voor je is. dus de eerste gebeurtenis mag niet al te dramatisch zijn, maar verder kan ze bijna alles zijn:

twee grazende paarden

een hond die in steeds kleinere rondjes rondrent

een oude vrouw die paddenstoelen zoekt

vinken die achter elkaar aanzitten

een biddende havik

scharrelende kippen

twee pratende mannen

een kudde schapen die zich uitzonderlijk traag vanuit een hoek naar het midden beweegt

een roepende stem

een lopend kind

de eerste gebeurtenis leidt ertoe dat je verdere gebeurtenissen opmerkt die gevolgen van de eerste kunnen zijn, of die er geen enkel verband mee houden behalve dat ze plaatsvinden in hetzelfde veld. vaak is de eerste gebeurtenis die je aandacht

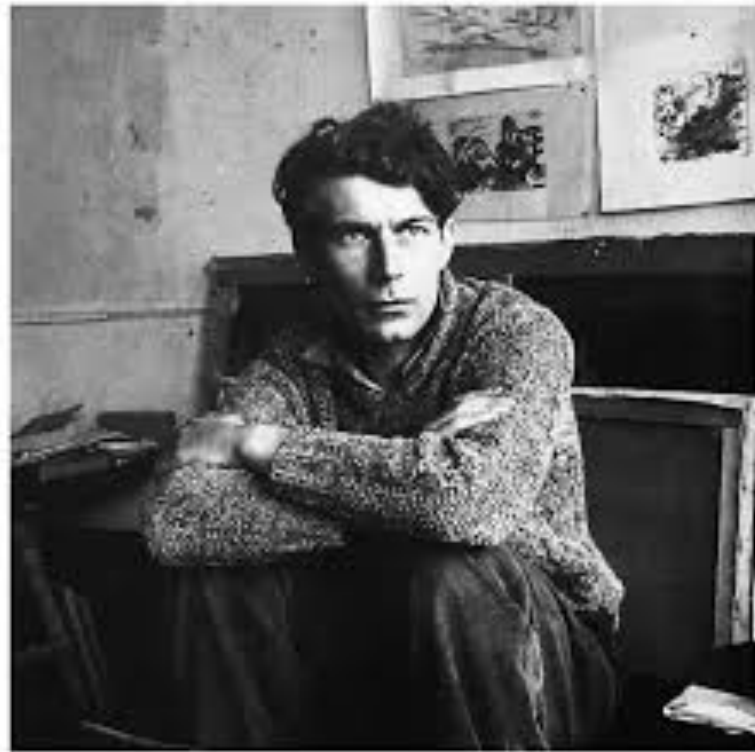
vasthoudt voor de hand liggender dan de daarop volgende. nadat je een hond hebt opgemerkt, merk je een vlinder op. tegen deze tijd ben je binnen de ervaring. maar door dat te zeggen implicer je verhaaltijd en het wezen van de ervaring is dat die buiten zulke tijd plaatsvindt. de ervaring komt het verhaal van je leven niet binnen – het verhaal dat je, op een of ander bewustzijnsniveau, voortdurend opnieuw aan jezelf vertelt en voor jezelf ontwikkelt. integendeel, dit verhaal wordt onderbroken. de zichtbare reikwijdte van het veld in de ruimte verplaatst het bewustzijn van je eigen geleefde tijd. door welk mechanisme gebeurt dit? je brengt de gebeurtenissen met elkaar in verband met het veld ze worden niet alleen door het veld omkaderd, maar ook omvát. het bestaan van het veld is de eerste vereiste om ze te laten plaatsvinden zoals ze hebben gedaan en zoals andere nog steeds doen. je hebt de gebeurtenissen die je hebt gezien gedefinieerd door ze in verband te brengen met de gebeurtenis van het veld, dat tegelijkertijd zowel letterlijk als symbolisch de grond is van de gebeurtenissen.

u

kunt klagen dat ik mijn gebruik van het woord 'gebeurtenis' nu plotseling heb veranderd. aanvankelijk verwees ik naar het veld als een ruimte die op gebeurtenissen wachtte; nu verwijs ik ernaar als een gebeurtenis op zichzelf. maar deze inconsistentie komt precies overeen met de schijnbaar onlogische aard van de ervaring. plotseling opent

een ervaring op grond van een ongeïnteresseerde waarneming zich in haar midden en baart een gelukzaligheid die ogenblikkelijk herkenbaar is als die van jezelf.

het veld waar je voor staat lijkt dezelfde proporties te hebben als je eigen leven.

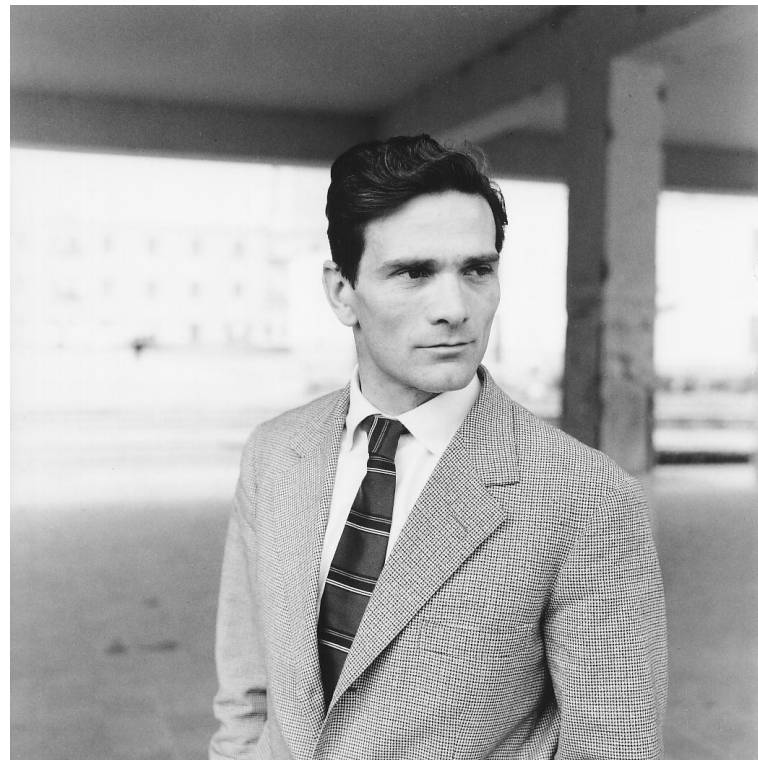
berger

pier paolo pasolini,
io sono una forza del passato

een eenzame ruïne, droom van een boog,
van een romeins of romaans gewelf,
in een veld waar de zon schuimt
waar warmte is, kalm als de zee,
die, net als de zee, naar zout smaakt,
een schitterend mysterie is: daar verworden

op het schuim van de zee van het licht,
is de ruïne eenzaam: liturgie en gebruik,
nu tot het diepst uitgestorven
leven voort in haar stijl, en in de zon,
voor hen die er aanwezigheid
en poëzie van begrijpen.
een paar stappen, en je bent op de appia
of op de tuscolana: daar is alles leven,
voor iedereen. sterker nog, medeplichtig
aan dat leven zijn zij die er de stijl
en geschiedenis niet van kennen.
haar betekenissen verwarren zich in gore rust
intolerantie en geweld. duizenden,
duizenden mensen, windvanen
van een vurige moderniteit, in de zon
waarvan de betekenis ook in de war is,
kruisen elkaar zwermend, duister
op de verblindende trottoirs,
tegen de levensverzekeringsgebouwen
die verzinken in de lucht.
ik ben een kracht uit het verleden
alleen in de overlevering ligt mijn liefde.
ik kom van ruïnes, van kerken,
van altaarstukken, van gehuchten,
vergeten in de apennijnen of de voor-alpen,
waar ooit mijn broers leefden.
ik zwerf over de tuscolana als een gek,
over de appia als een hond zonder baas.
of ik kijk, naar de schemering, het ochtendgloren,
over rome, over de ciociarìa, over de wereld,
als de eerste handelingen van de nageschiedenis,

waar ik getuige van ben
op voorrecht van 't bevolkingsregister,
op de uiterste drempel van enig tijdperk
dat begraven is. monsterlijk is hij die is geboren
uit de ingewanden van een dode vrouw.
en ik, een volwassen foetus, dwaal rond
moderner dan alle modernen
op zoek naar broers die er niet meer zijn.

pasolini

vincent vandenbergh

george orwell

over de pad

vertaling: lotte coutinho en martin schouten

vóór de zwaluw, vóór de narcissen, en niet veel la-
ter dan de sneeuwkllokjes begroet de pad op zijn
eigen manier de komst van de lente; hij doet dat

door te voorschijn te komen uit een gat in de grond, waar hij sinds de vorige herfst begraven heeft gelegen, en zo snel mogelijk naar het dichtstbijzijnde geschikte plekje water te kruipen. iets-een soort siddering in de aarde, of misschien slechts een enkele graden hogere temperatuur heeft hem gewaarschuwd dat het tijd is om wakker te worden, al schijnen er padden te zijn die blijven doorslapen en nu en dan een jaar overslaan-ik heb er tenminste meer dan eens midden in de zomer een opgegraven die zich in blakende welstand scheen te bevinden.

in die tijd ziet de pad er, na zijn lange periode van niet eten, hoogst vergeestelijkt uit, net een strenge anglicaan tegen het einde van de vastentijd. zijn bewegingen zijn slap maar doelgericht, zijn lichaam is verschrompeld en in contrast ermee lijken zijn ogen abnormaal groot. daardoor zie je iets wat je op een ander tijdstip misschien niet zou opvallen, namelijk dat een pad wel ongeveer de mooiste ogen heeft van alle levende wezens. zijn oog is net goud, of nauwkeuriger gezegd, het lijkt op de goudkleurige halfedelsteen die je soms in zegelringen ziet en die, geloof ik, chrysoberyl heet.

nadat hij water heeft gevonden, concentreert de pad zich enkele dagen op aansterken door kleine insecten te eten. al gauw is hij weer uitgedijd tot zijn normale afmetingen, en dan maakt hij een

fase van hevige seksualiteit door. het enige dat hij weet -dat geldt tenminste voor een mannetjespad- is, dat hij iets in zijn armen wil sluiten, en als je hem een stokje voorhoudt, of zelfs je vinger, klampt hij er zich met een verbazingwekkende kracht aan vast en het duurt een hele tijd tot hij ontdekt dat het geen vrouwtjespad is. vaak ontdek je vormeloze massa's van tien of twintig padden die zich door het water wentelen en zich zonder onderscheid in geslacht aan elkaar vastklampen. maar geleidelijk rangschikken ze zich in paartjes, waarbij het mannetje op de rug van het wijfje zit. nu kun je de mannetjes van de wijfjes onderscheiden, omdat het mannetje kleiner en donkerder is en bovenop zit, met zijn armen stevig om de hals van het wijfje. na een dag of twee hebben ze kuit geschoten, dat in lange linten tussen het riet ligt en al gauw onzichtbaar wordt. na enkele weken wemelt het in het water van kleine kikkervisjes die snel groeien, achterpoten produceren, dan voorpoten, en dan hun staart afwerpen; en tenslotte, tegen midzomer kruipt de nieuwe generatie padden, kleiner dan de nagel van je duim maar tot in de kleinste details af, uit het water en begint het spel van voren af aan.

ik vermeld het kuit schieten van de padden omdat het een van de verschijnselen van het voorjaar is die mij het meeste zeggen, en omdat de pad, in tegenstelling tot de veldleeuwerik en sleutelbloempjes, nooit erg door dichters is

opgehemeld. maar ik besef dat veel mensen niet erg houden van reptielen of amfibieën en ik wil niet beweren dat je belangstelling voor padden moet hebben om je te kunnen vermeien in de lente. er zijn ook nog de krokussen, de lijster, de koekoek, de sleedoorn enzovoort. het gaat erom dat de geneugten van de lente voor iedereen klaarliggen en niets kosten. zelfs in de naargeestigste straat is wel aan een of ander teken te merken dat het lente is geworden, al is het blauw tussen de schoorstenen maar iets helderder of zie je tussen de ruïnes van een gebombardeerd huis een vlierboom heldergroen uitlopen. het is inderdaad opmerkelijk hoe de natuur als het ware officieel blijft voortleven in het hart van londen. ik heb een torenvalk zien vliegen boven de deptford-gasfabriek en ik heb een merel een eerste-rangs recital horen geven in euston road. er moeten enige honderdduizenden, zo niet miljoenen vogels leven binnen die straal van zes kilometer, en het is een plezierige gedachte dat geen van alle ook maar een penny huur betaalt.

wat de lente betreft, zelfs de smalle, sombere straten in de buurt van de 'bank of england' kunnen die niet helemaal buitensluiten. de lente sijpelt overal door, als een van die nieuwe gifgassen die door alle filters heenkomen. men noemt de lente gemeenlijk 'een wonder', en in de laatste vijf, zes jaar heeft deze afgezaagde gemeenplaats op nieuw inhoud gekregen. na het soort winters dat

we kortgeleden moesten verduren, lijkt de lente inderdaad een wonder, omdat we steeds moeilijker konden geloven dat ze werkelijk zou komen. sinds 1940 betrap ik me ieder jaar in februari erop dat ik denk: deze keer blijft het voorgoed winter. maar persephone verrijst, net als de padden, altijd ongeveer om dezelfde tijd uit de dood. plotseling, tegen eind maart, geschiedt het wonder en vindt er een gedaantewisseling plaats in de vervallen achterbuurt waar ik woon. .beneden op het plein zijn de beroete ligusters heldergroen geworden, de kastanjabomen krijgen blaadjes, de narcissen bloeien, de muurbloemen hebben knoppen, het uniform van de politieagent krijgt een plezierige blauwe tint, de visman begroet zijn klanten met een glimlach, en zelfs de mussen hebben een heel andere kleur omdat de zachte lucht hun moed heeft gegeven om een bad te nemen, hun eerste sinds vorig jaar september.

is het zondig om te genieten van het voorjaar en andere wisselingen der seizoenen? of nauwkeuriger gezegd, is het politiek afkeurenswaardig terwijl we allemaal zuchten, of in elk geval behoorden te zuchten, in de kluisters van het kapitalisme, erop te wijzen dat het leven vaak meer de moeite waard is door de zang van een merel, door een gele iep in oktober, of een ander verschijnsel in de natuur dat geen geld kost en niets met de 'klassenstrijd' te maken heeft? die mening zijn ongetwijfeld veel mensen toegedaan. ik weet uit

ervaring dat ik onmiddellijk scheldbrieven in mijn bus krijg zodra ik in een van mijn artikelen een gunstig woord schrijf over 'de natuur', en hoewel 'sentimenteel' gewoonlijk het sleutelwoord is in die brieven, heb ik de indruk dat de schrijvers ervan twee gedachten door elkaar halen. de ene is dat ieder genieten van het feitelijke levensproces een soort politieke berusting aankweekt. de mensen behoren, volgens die gedachte, ontevreden te zijn, en het is onze taak, onze behoeften te vermenvuldigen en niet eenvoudig ons genoegen in de dingen die we al hebben te vergroten. de andere gedachte is dat we in het tijdperk van de machine leven en dat wie niet houdt van de machine, of zelfs zijn overheersende positie wil inperken, achterom kijkt en een reactionair en enigszins belachelijk mens is. dit wordt dikwijls gestaafd door de bewering dat liefde voor de natuur een zwakke kant is van stedelingen, die er geen notie van hebben hoe de natuur werkelijk is. de mensen die werkelijk te maken hebben met de aarde, zo beweert men dan, houden niet van de aarde en hebben niet de geringste belangstelling voor vogels of bloemen, behalve van uit een strikt utilitair standpunt. om van het platteland te houden moet je in de stad wonen en alleen nu en dan in warmere perioden van het jaar eens een weekend gaan wandelen.

dit laatste idee is aanwijsbaar foutief. in de middeleeuwse literatuur bij voorbeeld, inclusief de

populaire balladen, wemelt het van een bijna georgiaanse geestdrift voor de natuur, en de kunst van landbouvolken zoals de chinezen en de jappers beweegt zich steeds om bomen, vogels, bloemen, rivieren, bergen. de andere gedachte lijkt me op een subtielere manier foutief. zeker, we behoren ontevreden te zijn, we behoren niet gewoon te trachten manieren te vinden er het beste van te maken, maar toch-als we ieder plezier in het feitelijke levensproces doden, wat voor soort toekomst bereiden we ons zelf dan? als een mens niet kan genieten van de terugkeer van de lente, waarom zou hij dan gelukkig kunnen zijn in een utopische staat waarin hij nog nauwelijks meer hoeft te werken? wat zal hij doen met de vrije tijd die de machine hem zal schenken? ik heb altijd vermoed dat, als onze economische en politieke problemen ooit werkelijk opgelost worden, het leven eenvoudiger in plaats van ingewikkelder zal worden, en het soort vreugde dat het vinden van de eerste sleutelbloem je geeft, groter zal zijn dan het soort vreugde dat het eten van een ijsje met op de achtergrond muziek uit een juke-box oplevert. ik geloof dat je een vredige en menswaardige toekomst iets waarschijnlijker maakt door de liefde uit je kinderjaren te bewaren voor dingen als bomen, vissen, vlinders en-om terug te komen op mijn eerste voorbeeld-padden; ik geloof dat men, door het prediken van de leer dat alleen staal en beton bewonderd mogen worden, er naar toe werkt dat de mensen geen

andere uitlaat voor hun overtollige energie zullen hebben dan haat en aanbidding van leiders.

hoe dan ook, het is lente geworden, zelfs in london n1, en ze kunnen je niet beletten ervan te genieten. dit is een plezierige gedachte. hoe dikwijls heb ik naar het paren van de padden staan kijken, of naar een stel hazen die een bokswedstrijd hielden in het jonge koren, met in mijn gedachten al die belangrijke personen die me zouden beletten hiervan te genieten, als ze dat konden. maar gelukkig kunnen ze dat niet. zolang je niet echt ziek bent, honger lijdt, bang bent of achter de muren van een gevangenis of een vakantiekamp zit, is de lente nog steeds de lente. de atoombommen stapelen zich op in de fabrieken, de politie sluipt door de steden, de leugens stromen uit de luidsprekers, maar de aarde draait nog altijd om de zon en hoe intens de dictators en de bureaucraten het proces ook afkeuren, ze kunnen het niet verhinderen.

orwell

emma remmelts

mensje van keulen

uit: 'alle dagen laat' 2006

15 februari

olympus

in café paté was het om twaalf uur nog rustig. ik had met gerrit en charles afgesproken en was blij dat ze er al waren, want alleen staan op een dergelijke plek vind ik iets verschrikkelijks, ik kan niet steeds naar de wc of aan één stuk in mijn tas rommelen. de muziek was te luid om een lange zin uit te spreken en die zou voor gerrit ook niet te verstaan zijn. ze vroegen zich af waarom lon er niet was en ik zei: 'o, die komt zo.' hij zou een uur later dan ik van huis gaan en eerst naar de pels gaan. tot twee uur keek ik naar de deur als er iemand binnenkwam. geen lon. tineke, jan donkers, rik zaal, bert jansen, de weesperzijde, maar geen lon. ook geen cora. ik kon niet meer luisteren en wou naar huis. tineke zei dat lon wel in de pels was geweest. ik bracht gerrit en charles thuis met de auto en scheurde naar huis. als hij maar niet ziek is... waarom heeft hij niets gezegd, waarom heeft hij me dan niet gevraagd naar huis te gaan? en als hij er niet is? hij lag in bed. ik ging bij hem zitten, zei zenuwachtig dat er niets ik van begreep, vroeg hem hoe hij was thuisgekomen. 'lopend.' en cora? vroeg ik. 'ik ben met haar tot de rozengracht gelopen.' er sloeg iets door me heen,

ik kreeg geen adem. ik smeed de deur achter me dicht, ging op de bank voor zitten, moest vreselijk huilen. hij kreeg de deur niet open, kwam via de gang, probeerde me tot bedaren te brengen, ging terug naar bed. ik pakte mijn sigaren, de whisky, een glas en ging naar mijn kamer. een halfuur later stond hij naast me met blote benen en ik schreeuwde naar hem, verwenste hem, vond de situatie tegelijkertijd absurd: nachtelijke scène tussen twee echtelieden. toen we net samenwoonden in de linnaeusstraat gebeurde dat vrijwel iedere nacht beneden ons en die ruzies werden altijd gesmoord door de hard op staande plaat van brenda lee: 'i'm sorry, so sorry...'

hij: 'japie zou je zeggen dat ik naar huis was.' en: 'via de rozengracht is hoogstens tien minuten om.' ik: 'wél omlopen als je om drie uur in bed wil liggen, maar te lui om de hoek even om te slaan en me te zeggen dat je naar huis gaat? en wij maar naar je uitkijken, omdat je gezegd had dat je zou komen. wat? geen zin in dronkenschap en overgehaald worden te blijven? o. maar wel een troel naar huis brengen, terwijl je gvd. langs het raam van paté bent gelopen waar ik achter zat? het is weer precies hetzelfde als een jaar geleden toen je van die tut zo nodig foto's moest maken. sta niet zo kalm en beredeneerd te doen, rotzak, etc.' dat gebeurde zaterdag en ik doe nog steeds zo. zeg hem dat het beter is als ik dood ben, dat het daartoe voert als het blijft gaan zoals het nu

gaat. ik zeg hem zulke dingen notabene in een vami lunchroom waar we poffertjes aten en waar gezinnetjes zaten die niet wisten wat ze nou straks weer moesten doen met hun kinderen als de consumpties op waren.

telkens zijn er voorvallen die ik door woede en tranen denk te kunnen bannen. ben ik te achterdochtig? stel ik me aan?

ik word dertig, zeg ik, laten we dat vieren. hij glimlacht. in een bejaardenhuis, zeg ik, zodat ik net als die oudjes afscheid kan nemen, want het is afgelopen. doe niet zo raar, zegt hij, er is niks afgelopen. ik begin over de industrieel k. en zijn vrouw die tien jaar onder zijn en drie puberdochters hebben. (rijke vrouwen en dochters zien er, als ze niet veel om handen hebben, vaak hetzelfde uit, kleding, houding, lachjes.) papa k. lijkt er veel plezier aan te beleven. wil jij dat soms? zeg ik. je beweert datje geen kinderen wilt, maar je bent kennelijk wel graag in het gezelschap van een jongere meid. dan kijkt hij weg. ik word soms radeloos als ik denk aan een leven zonder kinderen. maak het voor mezelf dan onaantrekkelijk: kind dat ziek is, pijn heeft. naar kleutermuziek luisteren, kleuterdingen doen, alles grappig moeten vinden van het wurm, met andere mensen en wurmen om moeten gaan, geen tijd vinden om te werken. en dan kinderen hebben die zelf geen kinderen willen, daarmee duidelijk makend dat hun ouders niet goed snik waren. maar er blijft

een verlangen, ik kan het niet helpen. ik vraag me ook weleens af of het leven minder snel te zal lijken gaan alsje een kind hebt. uitgever van oorschet schreef in hollands dagboek in nrc handelsblad dat hij wel meer kinderen had gewild en dat hij nageslacht heeft omwille van kleinkinderen. hij noteert ook dat hij, als hij een depressie heeft en in bed ligt, op de vraag van zgn vrouw of er wat is "nee zegt. dit te lezen naast duizenden anonieme lezers moet vreemd voor haar zijn.

11 maart

vannacht 'wide sargasso sea' uitgelezen. ik kan me niet voorstellen dat dit verhaal ook maar iets van zijn schittering kan behouden in het nederlands.

de poezen waren diep in slaap toen ik naar bed ging. stuivertje lag onder mijn leren jack, zijn zwarte kopje en een pootje erbuiten stekend. ik heb ze alle vier een pil tegen wormen gegeven (vond op diverse plaatsen, dus ook jasses op ons bed, madevormige stukjes lintworm). ze vonden het best, slikten ze zo door.

als ik uitslaap moet ik ieder halfuur, kwartier, vijf minuten een schuldgevoel onderdrukken. (acht uur in liggen is toch niet gek als ik zo slecht slaap... negen kan nog... ach, waarom niet nog wat langer als ik niet echt iets moet doen, als ik zo

slaperig ben... wat en wie maakt het trouwens uit en ik ben zo moe nog, zo moe...) ik krijg soms ook iets wat op een schuldgevoel lijkt als ik een lezing weiger. nu heb ik ook nee gezegd tegen een programma barend en voel me vervolgens min of van sonja meer schuldig, al geeft lon me gelijk. als mensen het nu prettig zouden vinden me te zien? ik heb die boeken immers geschreven? dat is het hem ook, het zijn maar een paar boeken, en waarom zeggen die op zich niet genoeg? wat zal ik er zenuwachtig en verlegen aan toevoegen en misschien aan verpesten? ik snap zelf niet eens dat ik ze geschreven heb.

van keulen

jair stranders

david grossmann

israel is falling into an abyss
nyt, march 1, 2024

as the morning of oct. 7 recedes into the distance, its horrors only seem to be growing. again and

again, we israelis tell ourselves what has become part of the formative story of our identity and our destiny. how for several hours hamas terrorists invaded the homes of israelis, murdered some 1,200 people, raped and kidnapped, looted and burned. during those nightmarish hours, before the israel defense forces snapped out of its shock, israelis had a harsh and concrete glimpse of what might happen if their country not only suffered a punishing blow but also actually ceased to exist. if israel were no longer.

i have talked with jewish people living outside of israel who have said that their physical – and spiritual – existence felt vulnerable during those hours. but more than that: something of their life force had been taken, forever. some were even surprised by the magnitude to which they needed israel to exist both as an idea and as a concrete fact.

as the army began to strike back, civil society was already enlisting en masse in rescue and logistical operations, with many thousands of citizens volunteering to do what the government should have been doing were it not in a state of feckless paralysis.

at the time of publication, according to data from the hamas-run gaza ministry of health, more than 30,000 palestinians have been killed in the gaza

strip since oct. 7. they include many children, women and civilians, many of whom were not hamas members and played no part in the cycle of war. “uninvolved,” as israel calls them in conflictese, the language with which nations at war deceive themselves so as not to face the repercussions of their acts.

the renowned kabbalah scholar gershom scholem coined a saying: “all the blood flows to the wound.” nearly five months after the massacre, that is how israel feels. the fear, the shock, the fury, the grief and humiliation and vengefulness, the mental energies of an entire nation – all of those have not stopped flowing to that wound, to the abyss into which we are still falling.

we cannot put aside our thoughts of the young girls and women, and the men, too, it seems, who were raped by attackers from gaza, murderers who filmed their own crimes and broadcast them live to the victims’ families; of the babies killed; of the families burned alive. and the hostages. those israelis who for 146 days have been held in tunnels, some possibly in cages. they are children and elderly people, women and men, some of whom are ailing and perhaps dying of insufficient oxygen and medication, and of hopelessness. or perhaps they are dying because ordinary human beings who are exposed to absolute, demonic evil often lose the innate will to live – the will to live in

a world in which such evil and cruelty are possible. in which people like those hamas terrorists live.

the enormity of the oct. 7 events sometimes erases our memory of what came before. and yet alarming cracks were appearing in israeli society some nine months before the massacre. the government, with benjamin netanyahu at its head, was attempting to ram through a series of legislative steps designed to severely weaken the supreme court's authority, in that way dealing a lethal blow to israel's democratic character. hundreds of thousands of citizens took to the streets every week, all those months ago, to protest the government's plan. the israeli right wing supported the government. the entire nation was becoming increasingly polarized. what was once a legitimate ideological argument between right and left had evolved into a spectacle of profound hatred between the various tribes. public discourse had turned violent and toxic. talk was heard of the country dividing into two separate peoples. and the israeli public felt that the foundations of its national home were shaking and liable to crash.

for those of you who live in countries in which the concept of home is taken for granted, i should explain that for me, through my israeli lens, the word "home" means a feeling of security, defense

and belonging that envelops one's mind in warmth. home is a place where i can exist with ease. and it is a place whose borders are acknowledged by everyone – in particular, by my neighbors.

but all these, for me, are still engulfed in a yearning for something that has never been fully achieved. at present, i fear that israel is more fortress than home. it offers neither security nor ease, and my neighbors harbor many doubts and demands of its rooms and its walls and, in some cases, of its very existence. on that awful black saturday, it turned out that not only is israel still far from being a home in the full sense of the word, it also does not even know how to be a true fortress.

nevertheless, israelis are justifiably proud of the swift and efficient way they rally to offer mutual support when the country is threatened, whether by a pandemic like covid-19 or a war. all over the world, reserve duty soldiers got on planes to join their fellow soldiers who had already been called up. they were going "to protect our home," as they often said in interviews. there was something moving in this unique story: these young men and women rushed to the front from the ends of the earth to protect their parents and grandparents. and they were prepared to give their lives. equally stirring was the sense of unity that prevailed in the soldiers' tents, where political

opinions were not important. all that mattered was solidarity and comradeship.

but israelis of my generation, who have been through many wars, are already asking, as we always do after a war: why does this unity only emerge in times of crisis? why is it that only threats and dangers make us cohesive and bring out the best in us, and also extricate us from our strange attraction to self-destruction – to destroying our own home?

these questions provoke a painful insight: the profound despair felt by most israelis after the massacre might be the result of the jewish condition into which we have once again been thrown. it is the condition of a persecuted, unprotected nation. a nation that, despite its enormous accomplishments in so many realms, is still, deep down inside, a nation of refugees, permeated with the prospect of being uprooted even after almost 76 years of sovereignty. today it is clearer than ever that we will always have to stand guard over this penetrable, fragile home. what has also been clarified is how deeply rooted the hatred of this nation is.

another thought follows, about these two tortured peoples: the trauma of becoming refugees is fundamental and primal for both israelis and palestinians, and yet neither side is capable of viewing

the other's tragedy with a shred of understanding – not to mention compassion.

one more shameful phenomenon has come to the surface as a result of the war: israel is the one country in the world whose elimination is most openly called for.

in demonstrations attended by hundreds of thousands, on the campuses of the most respected universities, on social media and in mosques all over the world, israel's right to exist is often enthusiastically contested. reasonable political criticism that takes into account the complexity of the situation can give way when it comes to israel – to a rhetoric of hatred that can only be cooled (if at all) by the destruction of the state of israel. for instance, when saddam hussein murdered thousands of kurds with chemical weapons, there were no calls to demolish iraq, to wipe it off the face of the earth. only when it comes to israel is it acceptable to publicly demand the elimination of a state. protesters, influential voices and public leaders should ask themselves what it is about israel that provokes this loathing. why is israel, of the planet's 195 countries, alone in being conditional, as if its existence depended on the good will of the other nations of the world?

it is sickening to think that this murderous hatred is directed solely at a people who less than a

century ago were, in fact, almost eradicated. there is also something galling about the tortuous and cynical connection between jewish existential anxiety and the desire expressed publicly by iran, hezbollah, hamas and others that israel cease to exist. it is furthermore intolerable that certain parties are attempting to force the israeli-palestinian conflict into a colonialist framework when they willfully and stubbornly forget that jews do not have another country, unlike the european colonialists with which they are falsely compared, and obscure the fact that jews did not arrive in the land of israel in conquest but seeking safety; that their powerful affinity with this land is almost 4,000 years old; that this is where they emerged as a nation, a religion, a culture and a language.

one can imagine the malicious glee with which these people step on the jewish nation's most brittle spot, on its sense of being an outsider, on its existential loneliness – that spot from which it has no refuge. it is this spot that frequently dooms it to make such fateful and destructive mistakes, destructive for both its enemies and itself.

who will we be – israelis and palestinians – when this long, cruel war comes to an end? not only will the memory of the atrocities inflicted on each other stand between us for many years, but also, as is clear to us all, as soon as hamas gets the chance, it will swiftly implement the goal clearly

stated in its original charter: namely, the religious duty to destroy israel.

how, then, can we sign a peace treaty with such an enemy?

and yet what choice do we have?

the palestinians will hold their own reckoning. i as an israeli ask what sort of people we will be when the war ends. where will we direct our guilt – if we are courageous enough to feel it – for what we have inflicted upon innocent palestinians? for the thousands of children we have killed. for the families we have destroyed.

and how will we learn, so that we are never again surprised, to live a full life on the knife's edge? but how many want to live their lives and raise their children on this knife's edge? and what price will we pay for living in constant watchfulness and suspicion, in perpetual fear? who among us will decide that he does not want to – or cannot – live the life of an eternal soldier, a spartan?

who will stay here in israel, and will those who remain be the most extreme, the most fanatically religious, nationalistic, racist? are we doomed to watch, paralyzed, as the bold, creative, unique israeliness is gradually absorbed into the tragic wound of judaism?

these questions will likely accompany israel for years. there is, however, the possibility that a radically different reality will rise up to contend with them. perhaps the recognition that this war cannot be won and, furthermore, that we cannot sustain the occupation indefinitely, will force both sides to accept a two-state solution, which, despite its drawbacks and risks (first and foremost, that hamas will take over palestine in a democratic election), is still the only feasible one?

this is also the time for those states that can exert influence over the two sides to use that influence. this is not the time for petty politics and cynical diplomacy. this is a rare moment when a shock wave like the one we experienced on oct. 7 has the power to reshape reality. do the countries with a stake in the conflict not see that israelis and palestinians are no longer capable of saving themselves?

the coming months will determine the fate of two peoples. we will find out if the conflict that extends back more than a century is ripe for a reasonable, moral, human resolution.

how tragic that this will occur – if indeed it does – not from hope and enthusiasm but from exhaustion and despair. then again, that is the state of mind that often leads enemies to reconcile, and

today it is all we can hope for. and so we shall make do with it. it seems we had to go through hell itself in order to get to the place from which one can see, on an exceptionally bright day, the distant edge of heaven.

grossmann

merel de groot

uit: 'de winkel' 2024

--

--deze keer met: annette kouwenhoven, matthias de koning, merel de groot, vincent vandenbergh, jair stranders, emma remmelts, wim van der grijn, zephyr brüggen.

--open kunstenaarsvereniging 'de (eerste) republiek' (sinds 1992) en 'de balie' (sinds 1982)

--inlichtingen onder anderen bij:

<https://debalie.nl/> <https://www.discordia.nl/>

<https://www.stan.be/> <https://barreland.nl/>

<https://deroovers.be/> <https://theatertroep.nl/>

--correspondentie: riserv@gmail.com